

XORAZMDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI**Xo'jyozova Dildora Shonazar qizi****Urganch davlat universiteti****Tabiiy va qishloq xo'jaligi fanlari fakulteti 4-bosqich talabasi**<https://doi.org/10.5281/zenodo.22246113>**Annotatsiya:**

Mazkur tezisda Xorazm viloyatining noyob tabiiy-geografik salohiyati, quyi Amudaryo havzasining tugay ekotizimlari va Qizilqum perimetridagi cho'l landshaftlari asosida ekoturizmni rivojlantirish istiqbollari tahlil qilingan. Shuningdek, hududda ekoturizm klasterlarini shakllantirish, Gurlan, Shavat va Yangibozor tumanlarida Jamiyatga asoslangan qishloq turizmi (Community-Based Rural Tourism) modellarini joriy etish hamda GIS texnologiyalari yordamida maxsus interaktiv ekoturistik xaritalarni yaratish masalalari ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: ekoturizm, tabiiy salohiyat, tugay ekotizimlari, Qizilqum, GIS texnologiyalari, turizm klasteri, Xorazm viloyati.

Kirish

Hozirgi kunda jahon miqyosida turizm industriyasining eng jadal rivojlanib borayotgan yo'nalishlaridan biri bu ekoturizm hisoblanadi. Tabiat bilan uyg'unlashgan holda sayohat qilish, ekologik muvozanatni saqlash hamda mahalliy aholining iqtisodiy farovonligini ta'minlash ekoturizmning bosh maqsadini tashkil etadi. O'zbekiston Respublikasida ham turizm sohasini, xususan, uning ekologik yo'nalishini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat qaratilmoqda. Shu nuqtai nazardan, boy tarixiy-madaniy merosga ega bo'lgan Xorazm vohasi o'zining betakror tabiiy landshaftlari, cho'l hududlari va quyi Amudaryo havzasining o'ziga xos ekotizimlari bilan ekoturizmni rivojlantirish uchun ulkan salohiyatga ega.

Xorazm viloyati geografik jihatdan Qizilqum cho'lining chekka qismida va Amudaryoning quyi oqimida joylashgan bo'lib, bu yerda landshaftlarning xilma-xilligi, noyob flora va fauna vakillari uchraydi. Biroq, mavjud tabiiy resurslardan to'liq va oqilona foydalanish, ekoturistik marshrutlarni ilmiy asosda rejalashtirish hamda zamonaviy geoinformatsion texnologiyalarni (GIS) amaliyotga tatbiq etish borasida hali qilinishi lozim bo'lgan ishlar talaygina. Ushbu tezisning dolzarbligi aynan Xorazm vohasining ekoturistik salohiyatini to'laqonli ochib berish va uni rivojlantirish istiqbollarini ilmiy-metodologik jihatdan asoslash zaruriyati bilan belgilanadi.

Asosiy qism: Xorazm viloyatining ekoturistik salohiyati va tabiiy-geografik sharoitlari

Xorazm viloyatining tabiiy-geografik sharoitlari o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular ekoturizmning turli shakllarini (qushlarni kuzatish — birdwatching, cho'l safari, agroturizm va piyoda sayohatlar) rivojlantirish uchun qulay shart-sharoit yaratadi. Viloyat hududidagi quyi Amudaryo havzasining to'qay ekotizimlari biologik xilma-xillikning muhim o'chog'i hisoblanadi. Bu yerda turli xil noyob qush turlari, suv-botqoq qushlari yashashi uchun qulay muhit mavjud bo'lib, bu xalqaro miqyosdagi ornitologik turizm (birdwatching) ixlosmandlarini jalb etishda muhim omil bo'la oladi.

Shuningdek, Qizilqum cho'lining Xorazm viloyatiga tutash perimetridagi cho'l landshaftlari ekstremal turizm va cho'l ekoturizmi yo'nalishlarini rivojlantirish uchun katta

imkoniyatlarga ega. Cho'l hududlarining o'ziga xos ekologik muhiti, florasi va faunasi ilmiy-tadqiqot turizmini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Quyidagi jadvalda Xorazm viloyatining ma'muriy tumanlari kesimida ekoturizmni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari keltirilgan:

T/r	Tuman nomi	Ekoturizm yo'nalishi	Asosiy obyektlar va imkoniyatlar
1	Gurlan tumani	Agroturizm va qishloq turizmi	Bog'dorchilik hududlari, mahalliy dehqonchilik madaniyati, milliy hunarmandchilik
2	Shavat tumani	Landshaft turizmi va piyoda sayohatlar	Tabiiy landshaftlar, vohaning chekka hududlari, ekologik Oromgohlar
3	Yangibozor tumani	Ornitologik turizm (Birdwatching)	Amudaryo qirg'iy-lari, to'qay o'rmonlari, suv-botqoq ekotizimlari
4	Xiva tumani va shahri	Madaniy-etnik va ekologik turizm uyg'unligi	Tarixiy yodgorliklar atrofdagi vohaning tabiiy muhiti bilan integratsiyasi

Yuqoridagi tahlildan ko'rinib turibdiki, har bir tumanning o'ziga xos tabiiy-geografik xususiyatlaridan kelib chiqqan holda turli xil ekoturistik mahsulotlarni shakllantirish maqsadga muvofiqdir. Bunda hududiy xususiyatlarni inobatga olgan holda turistik oqimlarni to'g'ri taqsimlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Xorazm viloyatida ekoturizmni tizimli ravishda rivojlantirish uchun zamonaviy iqtisodiy mexanizmlarni, xususan, ekoturizm klasterlarini shakllantirish talab etiladi. Ekoturizm klasteri — bu muayyan hududda joylashgan turistik joylashtirish vositalari, transport, ovqatlanish, hunarmandchilik, qo'riqlanadigan tabiat hududlari va ilmiy-tadqiqot muassasalarining o'zaro integratsiyalashgan tizimidir. Klaster yondashuvi hududda infratuzilmani yaxshilash, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratish imkonini beradi.

Shu bilan birga, Gurlan, Shavat va Yangibozor kabi qishloq tumanlarida Jamiyatga asoslangan qishloq turizmi (**Community-Based Rural Tourism**) modellarini joriy etish yuqori samara beradi. Ushbu modelning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

- Mahalliy aholining turizm jarayonlarida bevosita ishtirok etishi va qo'shimcha daromad manbaiga ega bo'lishi; Milliy an'ana, urf-odatlar, hunarmandchilik turlari va mahalliy oshxonani saqlab qolish hamda targ'ib qilish;
- Tabiiy resurslardan foydalanishda ekologik javobgarlikni oshirish va tabiatni muhofaza qilishga bo'lgan munosabatni yaxshilash;
- Turistlarga haqiqiy qishloq hayot tarzini yaqindan namoyish etish va o'ziga xos etnografik muhit yaratish.

Ekoturistik klasterlarni boshqarishda GIS texnologiyalari va USGS ma'lumotlar bazalaridan foydalanish hududning fazoviy tahlilini amalga oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Geosiyosiy va geoekologik xaritalash orqali ekoturistik marshrutlarning optimal yo'nalishlarini belgilash, ekologik xavfli hududlarni aniqlash va turistik oqim sig'imini (carrying capacity) hisoblash mumkin.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, Xorazm viloyatida ekoturizmni rivojlantirish hudud iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish, yangi ish o'rinlarini yaratish va ekologik madaniyatni yuksaltirishda muhim strategik ahamiyat kasb etadi. Quyi Amudaryo havzasining to'qay ekotizimlari, Qizilqum cho'l hududlari va qishloq tumanlarining tabiiy salohiyatidan samarali foydalanish uchun quyidagi amaliy tavsiyalarni amalga oshirish lozim:

1. Xorazm viloyatining yagona interaktiv ekoturistik xaritasini yaratish va uni GIS texnologiyalari asosida raqamlashtirish;
2. Gurlan, Shavat va Yangibozor tumanlarida "Community-Based Rural Tourism" tamoyillari asosida namunaviy qishloq turizmi uylarini tashkil etishni qo'llab-quvvatlash;
3. Amudaryoning quyi oqimidagi to'qay ekotizimlarini muhofaza qilish va ularning bazasida maxsus ornitologik turizm yo'nalishlarini (Birdwatching routes) ochish;
4. Ekoturizm sohasida malakali kadrlar tayyorlash, mahalliy aholi va yoshlar uchun maxsus o'quv kurslari va treninglar tashkil etish.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni. — T., 2019.
2. Xo'jyozova D. Sh. Xorazm viloyati ekoturizmini rivojlantirish istiqbollari va geografik xususiyatlari. // O'zMU xabarleri. — Toshkent, 2025. — № 4. — B. 45-48.
3. Babadjanov S. R. Regional Tourism Development in Uzbekistan: Challenges and Opportunities. — Tashkent: Fan va texnologiya, 2023.
4. Исмоилов И. А. Экологик туризм асослари. — Тошкент: Университет, 2022.
5. USGS. Earth Resources Observation and Science (EROS) Center. Dataset for Lower Amudarya Basin. — 2024.